

Szendrey Júlia alakja gyerekszemmel

Bolla Eszter
(1995, Pápa)
szerkesztő,
Budapesten él

Gyimesi Emese: *Gyermekszemmel Szendrey Júlia családjában*, MTA-Lendület Magyar Családtörténet kutatócsoport, 2019.

Gyimesi Emese 2009-től foglalkozik Szendrey Júlia életének és életművének kutatásával. Irodalomtudományi kutatásait hatékonyan ötvözi történelemtudományi ismereteivel: Szendrey Júliát és családját nem csupán irodalomtörténeti, hanem alapos kor- és helytörténeti szempontból közelíti meg. E kötetben mindehhez érdekes, eddig ritka nézőpont társul: gyermekei szemével láttatja a sokáig csak „a nemzet özvegye”-ként emlegetett nő alakját.

Életminőségünket nagyban befolyásolja a hely, ahol élünk – nem volt ez másképp Szendrey Júlia életében sem. A könyvet olvasva kirajzolódik előttünk a budapesti Tenczer-Lejtei Leánynevelő Intézet diákjának képe, a Szatmár megyében élő, Pestre vágyó fiatal lány, majd a Petőfivel közös, Dohány utcai, Lövész utcai, végül a Kerepesi úti otthonukban élő, többnyire hiánnyal küzdő feleség alakja. Részletes képet kapunk a második házasságának színterein – a Lipót utcában, majd Hársfa utcában – élő édesanyjáról, a család rózsashegyi nyaralójában üdülő vagy ünneplő Szendrey Júliáról, végül a Zerge utcai, válófélben lévő, haldokló asszonyról. A kamaszlány, a fiatalasszony,

a családanya és az író nő városélményei mind-mind eltérőek, de abban egyeznek, hogy Szendrey mindig Pestre vágyott. Erdődi levelei tanúskodnak arról, hogy a vidéki életet unalmasnak, néha nyomasztónak találja, ellenben Pestet polgári, értelmiségi életstílusa miatt közelebb érezte magához, kulturális térként és a média középpontjaként tekintett rá. A források igazolni látszanak a feltételezést, miszerint Szendrey Júliát nagyban befolyásolta a lakhatás kérdése második házasságának kötésekor.

Szendrey Júlia élettereinek bemutatásával párhuzamosan kapcsolathálója is kirajzolódik. Vachott Sándorné *Rajzok a múltból* című elmarasztaló és erős forráskritikát igénylő műve hatásának köszönhetően Csapó Mária – a későbbi Vachottné, Csapó Etelka testvére – neve főként mint iskolatárs szerepel a Szendrey-recepcióban. Viszont kevésbé ismert tény, hogy Wesselényi törvénytelen lányai is iskolatársai voltak. Emellett a leánynevelőben ismerte meg legjobb barátnőjét, Térey Marit is, aki erős hatással volt élete Szatmár megyében töltött időszakára, hiszen ő tette lehetővé aktív szerepét a vidéki társasági életben. Másik levelezőtársá-

ról, Tomasekné Lauka Terézről is olvashatunk, akinek két életszakaszában is írt leveleket Pest-Budához fűződő viszonyáról.

Ha Szendrey Júlia élettereit és kapcsolatait vizsgáljuk, legérdekesebb keresztmetszetként a Hársfa utcai lakását említhetjük. Attila, a legidősebb Horvát gyermek 12,5 évesen két alaprajzot készített akkori otthonukról. Egy alaprajz maradt fenn a család által használt privát térről, amely otthonuk elosztását és berendezését ábrázolja, egy pedig az azt határoló nyilvános térről, kertjükről, amely növényeiket örökítette meg. Horvát Attilát a családi emlékezet motiválhatta az alaprajzok elkészítésére, hiszen visszaemlékezésből rajzolta őket, keletkezésükkor szülei már külön éltek. A helyiségek elosztásából, berendezéséből világosan feltérképezhető a családon belüli viszonyrendszer. A szellemi munka végzésére Horvát Árpád és felesége két külön teret alakítottak ki, amely utalhat ekkorra már elhidegült viszonyukra. A Szendrey Júliáról fennálló excentrikus képet erősíti, hogy a korabeli normáknak megfelelően a férj privilégiumába tartozó bútorok (írásasztal, szék, könyvszekrény, dívány) mind megtalálhatóak voltak saját szobájában is. A könyv több ponton rávilágít arra, hogy Szendrey Júlia nem „kifelé”, a társadalom elvárásai szerint élt. Ezt mutatja a szalon hiánya a lakásban, amely a polgári társasélet legfontosabb színtere volt. Ugyanakkor a gyerekszoba jelenléte nem számított evidenciának a korban, Szendrey Júlia gyerekei mégis rendelkeztek vele. Külön figyelmet érdemel Horvát Árpád ötezer kötetes könyvtára, amely minden bizonnyal formálta gyermekeik ízlésvilágát. Szendrey Júliáról ismert tény, hogy

főként „Boz”-t (Dickens írói álneve) és George Sand műveit olvasta – most gyermekeinek ízlésvilágával is megismerkedhetünk, akik minden bizonnyal Kazinczy, Kisfaludy és Vörösmarty műveit forgatták.

Gyimesi Emese több érdekes ego-dokumentumot is feltárt az alaprajzokon túl, amelyek Horvát Attila és Árpád nevéhez köthetők. Ezek közül az egyik legizgalmasabb a *Tarka Művek* – a gyerekek által saját kézzel készített folyóirat-imitáció. Gyimesi Emese három fő kérdéskört jár körül a *Tarka Művek*eket illetően: a gyerekek mentális térképét és azon keresztül az épülő Budapest reprezentációját, a városi kószálás mindennapi gyakorlatát, valamint a gyermeki nézőpont és a korabeli újságírói stílus metszéspontját. A Horvát-fiúk flâneurként járnak be az épülő fővárost, lapszámaikban tudósítanak a Lánchíd, a Magyar Tudományos Akadémia és a Vigadó épüléséről is. Írói gyakorlatukra jellemző az utopisztikus jelleg, Pest fejlődését mitikusan, eltúlozva ábrázolják: „mire 2000et írunk Párizs nagyságait elérendi”.

A *Tarka Műveken* túl Szendrey Júlia gyermekeinek levelezése is izgalmas forrásnak bizonyul, ha közelebb szeretnénk kerülni a Horvát család mindennapjaihoz. Horvát Attila, Horvát Árpád és Petőfi Zoltán leveleiből értesülhetünk Petőfi Zoltán iskolai életéről, tanáraitól, teljesítményéről, vidéki élményeiről, jövőbeli terveiről, fantáziáiról. Tanulmányait Pesten, Csákon, Szarvason, Nagykőrösön és Szegeden végezte, mindeközben lakott Garayéknál és Petőfi Istvánnál is. Iskolai teljesítményét kettőség jellemezte: míg a nyilvános oktatás keretei között hanyag tanulónak bizonyult, magán-

tanulóként sikeresnek mutatkozott. Kapcsolathálójáról is átfogó képet kaphatunk: osztályfőnöke Kalmár Endre, majd Lányi Gusztáv volt, Hindy Mihálytól tanult magyar nyelvet, későbbi tanárai közt Petőfi egykori iskolatársai is szerepeltek, gróf Batthyány Elemérrel pedig osztálytársak voltak. Az 1860-as években Szendrey Júlia kiábrándult, kétségbeesett hangvételű levelezést folytat Petőfi Istvánnal fia jövőjéről, azonban a gyerekek ekkori leveleiből Petőfi Zoltán nézőpontját is megismerjük, aki humoros intelligenciával és játékos jókedvvel ír testvéreinek. A két levél különbsége rávilágít a gyermeki nézőpont létjogosultságára, hiszen a felnőtt családtagok valósága sokszor jelentősen eltért a gyerekekétől. A levelek Petőfi Zoltán személyét is egy más, eddig ismeretlen szemszögből rajzolják meg. A „méltatlan örökös” és a „magyar sasfiók” jelzőkön túllépve, Gyimesi Petőfi Zoltán levelein, tanárain, bizonyítványain és kapcsolathálóján keresztül láttatja Szendrey Júlia első gyermekét.

A források rendkívül pontosan világítanak rá arra, hogy az épülő főváros hogyan hatott a gyerekekre. Szendrey Júlia fiai izgalommal követték végig az új közlekedési eszközök megjelenését, Suhr cirkuszát, bűvészek előadásait és a színházi évadokat. A Horvát fiúk érdeklődését Giacomo Meyerbeer *Az Afrikai nő* című darabja keltette fel leginkább – egzotikus jellegének köszönhetően. Gyimesi Emese érdekes ellentétre hívja fel a figyelmet a gyerekek ego-dokumentumai és a korabeli sajtó között: míg a gyerekek üdvözlik a cirkuszt és a bűvészeket, a Vasárnapi Újság elmarasztalja a sok zajjal járó attrakciókat. Majális ünnepéről is eltérő leírásokat olvashatunk: a sajtó a rossz időjárásról tudósít, a gyerekek viszont csokizásról írnak élménybeszámolót.

A mindennapi gyakorlatokon túllépve a könyv hiteles képet fest a korabeli ünnepekről is. Részletes leírásokat kapunk az 1800-as évek ünnepeiről és a család ajándékozási szokásai-

ról, amely a gyermekkortörténet és játéktörténet kutatásának szempontjából is izgalmas fejezet lehet. Bár akkoriban az ünnepnapok nem váltak el élesen a mindennapoktól, a Horvát család hagyományai ezen a téren is eltérőek voltak a társadalmi normáktól. Mindkét szülő aktívan, bár megromlott házastársi viszonyuk okán külön-külön vett részt a gyerekek nevelésében. Horvát Árpád az ünnepnapokat gyerekeivel töltötte, húsvét hétfőn a Dunaparra, május elsején és augusztus huszadikán a Városligetbe vitte gyermekeit, hogy közösen forrócsokizzanak, sétáljanak.

Meglepő módon a gyerekek figyelmét nemcsak a gyerekprogramok és látványosságok keltezték fel – politikai érzékenységük is tetten érhető az ego-dokumentumokban. Bár Szendrey Júliát oktatása során a német kultúra tiszteletére nevelték, gyermekeinek a magyar kultúra szeretetét, a nemzeti függetlenség eszméjét adta tovább. A Horvát fiúk azonosulni tudtak anyjuk politikai nézeteivel; a *Tarka Művekben* és leveleikben is Habsburg-ellenesen nyilvánulnak meg.

A *Gyermekszemmel Szendrey Júlia családjában* mindenképp előremutató törekvés a Szendrey-kutatásban, hiszen új perspektívát ad Szendrey Júlia életének feltérképezéséhez, alakjának pontosabb körvonalazásához. Családtagokon és hiteles forrásokon keresztül láttatja Gyimesi Emese Szendrey alakját. Családtagjai érzelmi érintettségének kérdése természetesen nem hagyható figyelmen kívül a forrásokat olvasva, de a kapcsolódó tanulmányok és jegyzetek lehetőséget kínálnak az objektív nézőpontból való szemlélésre. Ezen az úton elindulva lehetőségünk nyílik túllépni a korábbi rágalmozó, moralizáló, forráskritikát igénylő műveken, és hitelesebb nézőpontot kialakítani Szendrey Júlia személyéről, valamint a Horvát család mindennapjairól.

Bolla Eszter